

Pantterilaikku, möykkytauti ja näivete – tautinimistön uudet tuulet

Marja-Leena Lahdenperä

Maamme tulee pikkuhiljaa uusia tauteja tai ainakin niitä jo väijyy lähi-alueilla. Niin kasvintarkastusviranomaisia kuin muitakin kasvitautilien parissa toimivia varten tarvitaan ajantasainen suomenkielinen tautinimistö. Kasvinsuojeluseuran Sanastojaoston tehtävänä on tehdä ehdotuksia uusista nimistä ja vakiinnuttaa ne käytäntöön. Nimeämisessä on tavoitteena välttää vierasperäisiä sanoja ja toisaalta huomioida taudin tyypilliset oireet, jotta nimi olisi helppo muistaa ja ottaa käyttöön. Osvien nimien keksimisessä tarvitaan kaikkien alalla toimivien neuvokkuutta ja ideointia.

Vuosien ajan on sieni- ja bakteeritautien nimissä tukeuduttu laajaan Pohjoismaiden kasvitautien ja taudinaiheuttajien nimistö -opukseen, joka julkaistiin v. 1985. Tämän järkälemäisen tietopakettien uusimiseen sanastojaostolla ei kuitenkaan ollut mahdollisuuksia, joten ehdotukset uusista nimistä päätettiin rajata koskemaan vain sellaisia tauteja, joilla ei ollut selkeää tai vakiintunutta suomenkielistä nimeä.

Tautinimistön rajaukset

Järjestelmällisemmän tarkastelun kohteena olivat seuraaviin kasveihin/kasviryhmiiin kuuluvat taudinnimet: viljat, peruna, herne, härkäpapu, golfnurmets, tomaatti, kurkku, salaatti, paprika, sipuli, kaali, porkkana, mansikka, vadelma, hedelmäpuut, leikkoruusu ja metsäpuut. Lisäksi käsitelimme ryhmää 'sekalaiset', johon koottiin edellä mainittuun lajistoon kuulumattomien lajien tauteja, joiden mukaanotto koettiin tärkeäksi.

Nimilistalle valitut taudit ovat uusia,

maassamme jo havaittuja tai ainakin hyvin potentiaalisia tauteja, joilla ei vielä ole vakiintunutta suomenkielistä nimeä. 'Uudeksi' tauti on luokiteltu silloin, kun sitä ei vielä mainita kyseisessä pohjoismaisessa nimistössä. Lisäksi listalle on otettu ne vanhat nimet, joihin on tullut merkittäviä muutoksia. Myös taudinaiheuttajien tieteellisten nimien muutokset on huomioitu.

Kielitoimiston kannasta poiketen

Jo vuosien ajan on vallinnut kirjava käytäntö isäntäkasvin ja taudin nimen kirjoittamisesta - yhteen vai erikseen. Metsäpuiden taudinnimissä yhteen kirjoittaminen on varsin vakiintunutta, mutta maatalous- ja puutarhapuolella se koetaan yhä vieraaksi. Kielitoimiston aieman ohjeen mukaan isäntäkasvin ja taudin nimi pitäisi kirjoittaa aina yhteen, vaikka lopputulos olisi hyvinkin pitkä kuten auringonkukanlehtihome. Koska monet edelleen kirjoittavat kasvin ja taudin nimet erikseen, kysyttiin Kielitoimiston kantaa uudestaan. Ohjeistus oli

kuitenkin sama kuin ennen: nimet pitää kirjoittaa yhteen, ellei kasvinsuojeluala tee toisenlaista, yhtenäistä päätöstä.

Sanastojaosto on päätenyt ehdottamaan käytäntöä, jossa tiettyyn isäntäkasviin erikoistuneiden tautien nimet (esim. salaatinruskolaikku) kirjoitettaiin yhteen kasvin nimen kanssa ja moni-isäntäiset kuten harmaahome erikseen. Jos taas isäntäkasvin nimi vain turhaan pidentää taudin nimeä tapauksissa, joissa tauti on erikoistunut tiettyyn kasviin eikä samannimistä tautia esiinny muilla kasveilla, isäntäkasvin nimi jätetään kokonaan pois. Esimerkkinä verkkolaikku, joka tartuttaa vain ohraa.

Eroon fusariooseista

Sanastojaostolle esitettiin useammalta taholta vaatimus siitä, että suomenkielisissä tautien nimissä ei käytettäisi tieteellisiä nimiä tai niiden johdannaisia. Niinpä jaostossa keskusteltiin paljon fusarioosi-tyyppisten nimien saattamisesta täysin suomenkieliseen muotoon. Päädyttiin siihen, että *Fusarium*-tauti on jatkossa "näivete". Alunperin ehdotettu näive olisi ollut vielä ytimekkäämpi, mutta se on jo käytössä *Orobanchekasvisuvun* suomalaisena nimenä.

Latinankielisistä nimistä ei ole kuitenkaan helppo luopua, sillä monet niistä ovat olleet käytössä jo kauan, ja osa alan asiantuntijoista joka tapauksessa kannattaa tieteellisen nimen mukana oloa tunnistettavuuden vuoksi. Sitä paitsi liiallinen suomentaminen lienee vastoin nykykäytäntöä, joka suosii kansainvälisyyttä.

Luovuttaessa käyttämästä suomalaisissa taudin nimissä tieteellisiä nimiä tai niiden johdannaisia törmätään toisenlaisiin ongelmiin. Esimerkiksi viljojen tähkäfusarioosin sijasta käytettävä "tähkänäivete" ei itsessään kerro taudinaiheuttajaa. Tauti mainitaan usein punaho-

meena, mutta senkin käytössä on epä johdonmukaisuuksia, koska tartunnan saaneessa tähkässä ei aina näy punaista hometta. Golfnurmilla yleisesti esiintyvää kesäfusarioosia ei myöskään ole helppo nimetä uudestaan kesä- tai nurminäivetteksi. Sen verran pitkä historia fusarioosilla on.

Kieli kehittyä

Fusarioosin muuttuessa näivetteeksi ovat *Verticillium*-taudit vastaavasti "lakasteita" ja *Pythium*-taudit "poltteita". Polte on hyvä nimi tapauksissa, joissa juuret ikään kuin 'palavat'. Tosin toisenlaisiakin oireita esiintyy. - *Pythium*-taudin kohdalla tuli esiin myös nimiehdotus "kurio", joka kuvaa hyvin oireita ja alkaa kuulostaa hyvältä, kunhan toipuu ensijärkytyksestä.

Nykyisessä työversiossa pensasmustikalla esiintyvä *Phomopsis vaccinii*-sienen aiheuttaman taudin nimeksi on ehdotettu kuivetustautia, mutta voisiko se olla "kuivio"? Niille *Septoria*-taudeille, joilla ei vielä ole vakiintunutta nimeä, sopisi "ruskio". *Phytophthora*-taudit taas voisivat olla "nuuteita".

Perunan kuivamädät on muutettu "lahoiksi", sillä mätä on yleensä aina märkää. Perunalla esiintyviä lahoja (ennen siis kuivamätiä) on aiemmin tarkemmin nimetty taudinaiheuttajasienen mukaan. Tieteellisistä nimistä luovuttaessa päädyttiin käyttämään *Fusariumin* kohdalla "kurttulahoja" ja *Phoma*-sienen kohdalla "kuoppalahoa".

Joissakin kohdin halutaan paluuta entiseen, vaikka alalla olisikin jo otettu käyttöön uudempi nimi. Esimerkkinä mainittakoon *Phacidium infestans*-sienen männyllä aiheuttama lumikariste, jonka metsätautien tutkijat olivat jo nimenneet männynjalvihomeeksi. Jaosto kuitenkin suosittaa aiemman nimen palauttamista, sillä neulasten kariseminen,

vaikkakin viiveellä, on niin tunnusomaisia taudille.

Suomenkieli on tunnettu pitkistä sanoistaan, mutta nykysuuntauksena on sanojen lyheneminen. Niinpä sanastojaosto päätti, että esimerkiksi lakastumistaudista käytetään jatkossa sanaa "lakaste". Vastaavasti laikkutauti lyhenee muotoon "laikku".

Kieli kehittyi muutenkin luoden paineita aika ajoin tarkistaa ja mahdollisesti muuttaa nykyisiä nimiä kokonaan uusiksi. Esimerkiksi herkkusientä vaivaava kumpuratauti haluttiin nykyaikaisempaan muotoon, jolloin siitä tuli oireiden perusteella "möykkytauti".

Laikkutaudit suomennosten kohteena

Vehnällä esiintyvä DTR-laikku on jo saanut vankan jalansijan viljelijöiden keskuudessa, mutta se on kuitenkin eräänlaisia ammattislangia. Täytyy muistaa, että tautien nimien on avauduttava myös viljelijöille ja tiedotusvälineiden edustajille. Näin ollen jaosto päätti ehdottaa nimeä "pistelaikku". Toinen viljoihin liittyvä taudinimen muutos koskee ohralla esiintyvää *Ramularia*-lehtilaikku. Tieteellisen nimen välttämiseksi valittiin korvaavaksi nimeksi "pantterilaikku".

Kauran kehälaikku nimettiin pelkästään "kehälaikuksi". Kaura-määreestä luovuttiin siksi, että kyseinen tauti esiintyy tunnetusti vain kauralla eikä kehälai-kun nimellä olevaa tautia tavata muilla kasveilla. Pelkkää kehälaikku puoli sekin, että jos bakteeri jonakin päivänä tartuttaa vaikka ohraa, ei nimeä tarvitse muuttaa.

Monet muutkin laikkutaudit ovat olleet nimenmuutoksen kohteena. Muualla varsin merkittävät golfviheriöiden tauti, *Sclerotinia homoeocarpa* -sienen aiheuttama dollar spot ei ainakaan vielä

esiinny meillä, mutta suomenkieliseen nimeen kannattaa jo varautua. Jaosto ehdottaa nimeä "lanttilaikku". Begonialla esiintyvä *Xanthomonas campestris* -bakteerin aiheuttama tauti nimettiin puolestaan "rasvalaikuksi".

Sama taudinaiheuttaja – monta oiretta

Monet taudit ilmenevät erilaisina oireina eri isäntäkasveilla tai kasvun eri vaiheissa tai jopa saman kasvin eri osissa. Niinpä tautien nimeäminen oireiden mukaan ei ole helppoa. Jos taas halutaan nimen kuvaavan useampia oireita, tulee nimestä väistämättä pitkä, esim. *Pseudomonas syringae* pv. *mors-prunorum* -bakteerin luumuilla ja kirsikoilla aiheuttama "runko- ja lehtimätä" tai *Fusarium solani* -sienen paprikalla aiheuttama "varsi- ja hedelmänäivete".

Mikäli *Clavibacter michiganense* -bakteerin aikaansaamalle tomaatin taudille otetaan nimeksi suora käänös ruotsista, tulee nimeksi *keltabakterioosi*. Tauti aiheuttaa kuitenkin hyvin monenlaisia oireita ja parempi nimivaihtoehto voisi olla "bakteerilakaste", koska tauti on varsin tuhoisa ja johtaa yleensä kasvien lakastumiseen.

Joidenkin taudinaiheuttajien kohdalla puhutaan selvästi erillisistä taudeista. Esimerkiksi *Phytophthora cactorum* -sienen mansikan marjoissa aiheuttama tauti on nahkamätä, mutta juurenniskaa vioittava tauti tyvimätä, kun taas koivulla tauti esiintyy levälaikkuna. Joidenkin taudinaiheuttajien kohdalla nimeämistä hankaloittaa myös se, että oireet muuttuvat nopeasti, eräillä golfnurmen taudeilla jopa yhdessä yössä.

Kommentteja kaivataan

Tautinimistön työstäminen ja laatiminen osoittautuivat luultua hankalammaksi.

Koska ehdotamme eräitä varsin suuria muutoksia, toivoisimme tämän kirjoituksen tuottavan lukijoiden viime hetken kommentteja, jotka sanastojaosto voisi huomioida muokatessaan nimilistan lopulliseen muotoon. Palautetta voi lähettää jaoston puheenjohtajalle osoitteeseen mlahdenpera@lallemand.com. Mieliapiteet tässä vaiheessa ovat tärkeitä, sillä jos kenttäväki ei seiso nimiehdotusten takana, ei uusien nimien käyttöönotto onnistu. Eihän hitutähystinkään, vaikka se on sanana vallan mainio, koskaan vakiintunut kieleemme, vaan yhä vielä tarkastelemme taudinaiheuttajia mikroskooppilla.

Kirjoittaja toimii oman työnsä ohella Kasvinsuojeluseuran Sanastojaoston puheenjohtajana.

Toimiston kulma

Kevättä kohden

Vuosi on alkanut ihmetellessä "normaalia" lumista talvea. Eikös ilmastomuutoksen pitänyt viedä lumet ja pakkaset Suomesta. Nyt sen sijaan tehdään lumiennätyksiä joka puolella maailmaa. Se on ainakin positiivista, että talvi tuli ja "puhdistaa" luonnosta paljon niitä kasvituholaisia, joita tänne oli jo ennätännyt pesiä. Tuntuu siltä, että kevät-kylvötkin venyvät tänä keväänä normaalin kevään aikataulun mukaan.

Seuran toimiston toiminnassa on muutoksia tiedossa. Laskutusohjelmistomme muuttuu ja kehittyi. Pankit ohjaavat yrityksiä ja yhteisöjä muuttamaan laskutusjärjestelmänsä sähköiseen muotoon. Seurankin talousohjelma muuttuu niin, että voimme tarjota jäsenillemme sähköisen e-laskun. Jos haluat, voit ilmoittaa meille sähköposti-

osoitteesi, niin lähetämme laskun sähköisessä muodossa.

Sekä lehden toimittaja että seuran sihteeri jäävät pian äitiyslomalle. Emme vielä tiedä millaisia henkilöuudistuksia se aiheuttaa, mutta teemme parhaamme, että kaikki sujuu toimistossa sujuvasti. Tiedotamme lähiviikkoina nettisivuillamme, miten toimiston asiat järjestetään.

Omenan taudit, tuhoeläimet ja hyötyeliot -opas valmistuu kevääksi, uusi torjuntamenetelmäsanasto löytyy seuran kotisivuilta ja saamme myös perunan palstaviljelyn tietopakettien sivuillemme kevään aikana. Ja ennen kaikkea, antakaa meille palautetta, mitä tapahtumia tai toimintaa haluatte seuran tekevän.

Toimistonväki

OIKAISU

Kasvinsuojelulehden numerossa 4/2009 "Kasvi- ja metsäpatologian opetuksen 100-vuotisjuhla" -juttuun oli livahtanut kirjoitusvirhe. Kasvipatologian professorin virkaa hoiti vuosina 1969–1970 Jaakko Mukula eikä Markkula, niin kuin tekstissä virheellisesti väitettiin. Toimitus pahoittelee virhettä.